

SMJERNICE O UVOĐENJU DUALNOG OBRAZOVANJA U SREDNJE STRUČNE ŠKOLE NA PODRUČJU KANTONA SARAJEVO

Uvodni dio

Postojeći sistem obrazovanja podrazumijeva obaveznu saradnju između srednjih stručnih i njima srodnih škola i institucija u kojima se obavlja profesionalna praksa. Mišljenja smo da treba izvršiti izmjene u obrazovnom sistemu na način da se veća pažnja posveti praktičnoj obuci i radnim iskustvima koji su direktni benefit dualnog oblika obrazovanja. Zbog toga smo se odlučili za izradu dokumenta koji bi trebao predstavljati smjernice za uvođenje dualnog obrazovanja u srednjim stručnim školama na području Kantona Sarajevo. Dualno obrazovanje je već odavno prisutno u dijelu zapadnoevropskih zemalja, a sve češće se o tome govori i u državama u okruženju. Ovakav vid obrazovanja pokazao se kao oblik koji nudi šansu učenicima da u toku svog školovanja dosegnu maksimum u sticanju praktičnih znanja i vještina neophodnih za uspješan samostalni rad. Ovdje svakako treba imati u vidu i činjenicu da privredni subjekti imaju veću mogućnost modernizacije i praćenja tehničkog razvoja u odnosu na obrazovne institucije.

Cilj uvođenja dualnog obrazovanja nikako nije obrazovati učenike za rad u inostranstvu, nego učiniti ih konkurentnijim na evropskom tržištu rada, što trenutno upravo zbog manjka časova praktične nastave, odnosno zbog pomanjkanja kompetencija nakon završene srednje škole i nedovoljnog radnog iskustva koje bi mogli sticati kroz dualni sistem obrazovanja, nije slučaj. U kontaktima sa srednjim stručnim školama u Evropi i analiziranjem važećih nastavnih planova i programa, uočene su prednosti i nedostaci obrazovnog sistema u Kantonu Sarajevo. Prednosti za učenike su bogato opće i stručno-teorijsko pretežno faktičko obrazovanje, dok su veliki nedostaci manjak praktičnih iskustava i razvijanja učeničkih vještina.

Evropski standard

Evropska komisija je 2000. godine usvojila Lisabonsku strategiju¹, s ciljem da Evropska unija postane najkonkurentnija i najdinamičnija ekonomija na svijetu zasnovana na znanju. Do 2020. godine bi Evropsku uniju trebao karakterisati stalni ekonomski rast, stvaranje novih radnih mjesta i veća društvena koherentnost. Od 2000. godine do danas uveden je niz novih politika s ciljem unapređenja kvaliteta obrazovanja te se omogućila veća mobilnost građana i jednostavnije prepoznavanje stečenih kvalifikacija.

1. Dostupno na http://www.europarl.europa.eu/summits/list1_en.htm
2. Dostupno na <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ.do?uri>

Lisabonska strategija zasniva se na tri segmenta.

- Ekonomski segment - kojim se priprema tranzicija prema konkurentnoj, dinamičnoj i na znanju zasnovanoj ekonomiji.

Naglasak je na potrebi stalnih prilagođavanja promjenama u informacionom društvu te u podsticanju razvoja i istraživanja.

- Socijalni segment - usmjeren je na modernizaciju evropskog socijalnog modela. To se postiže ulaganjem u ljudski potencijal i borbom protiv socijalne isključivosti. Od država članica očekuje se da investiraju u obrazovanje i osposobljavanje te da provode aktivnu politiku zapošljavanja, čime bi se olakšao put prema ekonomiji zasnovanoj na znanju.

- Ekološki segment - koji je naknadno usvojen na sastanku Evropskog vijeća u Geteburgu (Göteborgu) 2001. godine, a upozorava na činjenicu da ekonomski rast treba uskladiti s razumnim korištenjem prirodnih resursa. Podjela odgovornosti između država članica i Evropske unije nije bila dovoljno jasna, a u državama članicama nedostajalo je političke volje za provođenje reformi. Evropsko vijeće je 2005. godine odlučilo staviti naglasak na znanje, inovacije i optimalizaciju ljudskog kapitala te tako povećati potencijal rasta, produktivnost i ojačati socijalnu koheziju. S tim ciljem je 2005. godine usvojena revidirana Lisabonska strategija – Lisabonska strategija za rast i zaposlenost koja je preusmjerila prioritete Evropske unije na rast i zapošljavanje. Nova razvojna strategija – *Evropa 2020* - Evropska strategija za pametan i održiv i inkluzivan razvoj², dokument je koji je objavljen 2010. godine i predstavlja program Evropske unije za rast i otvaranje radnih mjesta u ovom desteljeću. Ovom strategijom se naglašava pametan, održiv i uključiv rast kao način prevladavanja strukturnih slabosti evropske ekonomije i unapređenja konkurentnosti i produktivnosti na globalnom nivou.

Prioriteti *Evropa 2020* su:

1. pametan rast – privredni razvoj utemeljen na znanju i inovacijama,
2. održiv rast – promoviranje zelenije, konkurentnije privrede temeljene na učinkovitijem korištenju resursa,
3. uključiv rast – podsticanje ekonomije visoke stope zaposlenosti, uz rezultat ekonomske, socijalne i teritorijalne kohezije.

Tri navedena prioriteta se međusobno dopunjuju i nude viziju evropske socijalne tržišne ekonomije za 21. stoljeće. Kako bi se sa upjehom ostvarila tri navedena prioriteta, sve članice Evropske unije su se dogovorile oko najvažnijih ciljeva koje treba ostvariti u okviru navedenih prioriteta i trebaju biti reprezentativni za pametan, održiv i uključiv rast.

Ciljevi strategije *Evropa 2020*³ su:

- a. zapošljavanje – 75% osoba u dobi od 20 do 64 godine u radnom odnosu,
- b. istraživanje i razvoj – 3% BDP-a EU-a uloženo u istraživanje i razvoj,
- c. klimatske promjene i energija – emisija stakleničkih plinova za 20% niže od nivoa iz 1990. godine, povećanje udjela energije dobijene iz obnovljivih izvora na 20%, povećanje energetske učinkovitosti za 20%,
- d. obrazovanje – prijevremeno napuštanje školovanja ispod 10%, najmanje 40% osoba u dobi od 30 do 34 godine sa završenim visokim obrazovanjem,
- e. siromaštvo i socijalna isključenost – smanjenje broja ljudi koji žive u siromaštvu / socijalnoj isključenosti ili su izloženi riziku od takvog života za najmanje 20 miliona.

Bosna i Hercegovina

Bosna i Hercegovina je potpisala Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju - SSP (2008. godina) sa Evropskom unijom, koji je dio procesa stabilizacije i pridruživanja te predstavlja glavni okvir za evropsko opredjeljenje zemalja u regiji do njihovog budućeg pristupanja. Potpisivanjem Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, Bosna i Hercegovina je potvrdila status zemlje potencijalnog kandidata za punopravno članstvo u Evropskoj uniji. Na ovaj način je Bosni i Hercegovini dat novi impuls, ali i obaveza da ubrza napredak i preuzme odgovornost prilagođavanja svojih sistema, uključujući i sistem obrazovanja, evropskim sistemima. Bosna i Hercegovina je započela proces reformi na svim nivoima obrazovanja i pristupila je svim ključnim evropskim reformama. Pojedini procesi teku sporo i uz poteškoće, ali donesen je veliki broj strateških dokumenata na svim nivoima, što potvrđuje našu opredijeljenost za unapređenje sistema obrazovanja, kako bi bili kompatibilni sa evropskim.

Šta predstavlja dualni sistem obrazovanja?

Dualni sistema obrazovanja predstavlja usku povezanost između privrede i obrazovanja. Ovakva vrsta obrazovanja koje povezuje teorijsku nastavu i praktični rad, korisna je ne samo za učenike koji pohađaju srednje stručne škole (u trogodišnjem i četverogodišnjem trajanju), već i za poslodavce. Škole koje primjenjuju dualni sistem obrazovanja, realiziraju nastavni proces ne samo u školskim prostorijama nego upravo u realnom okruženju budućeg radnog mjesta za koje se učenik školuje. Nastavni planovi i obrazovni sadržaji prilagođavaju se zahtjevima privrede. Ovakva kombinacija obrazovanja se širom Evrope smatra uzornom i predstavlja ključni faktor uspjeha privrede u, naprimjer, Austriji, Njemačkoj, Švicarskoj itd. Budući poslodavci posebno cijene profesionalnu stručnost i dobro osnovno znanje mladih pri zapošljavanju.

³ Dostupno na: <https://ec.europa.eu/info/business/economy/euro/economic/and/fiscal/policy>

Elaborat o uvođenju dualnog obrazovanja u srednje stručne škole na području Kantona Sarajevo treba utvrditi načine i forme realiziranja dualnog obrazovanja, prava i obaveze učenika, njihovih roditelja, škole i poslodavaca, kao i adekvatno rješavanje pitanja finansijske nadoknade za učenike za vrijeme realiziranja praktičnog dijela nastave kod poslodavaca. Dualno obrazovanje se zasniva na ostvarivanju najboljeg interesa učenika i na uspostavljanju partnerskih odnosa između škole i poslodavca, što uključuje i aktivan angažman lokalne zajednice (općine, grada). Svaki učenik bi trebao imati jednake uslove za kvalitetan pristup dualnom obrazovanju. Dualno obrazovanje bi trebalo biti usklađeno sa potrebama poslodavaca i tržišta rada, a učenicima bi trebalo omogućiti pristup različitim područjima rada u okviru istog nivoa obrazovanja i ka višim, narednim nivoima obrazovanja.

U Strategiji razvoja obrazovanja i nauke Kantona Sarajevo 2018-2022., u dijelu koji se odnosi na srednje obrazovane je predviđeno uvođenje dualnog obrazovanja u srednje škole u Kantonu Sarajevo. U januaru 2018. godine se očekuje usvajanje spomenutog dokumenta od strane Vlade Kantona Sarajevo. Takođe, uzimajući u obzir i opredijeljenost Kantona Sarajevo ka provedbi principa cjeloživotnog učenja bitno je dualni sistem promatrati i iz ove perspektive. Dualni sistem bi i ovdje imao veliki značaj budući da je Koncept cjeloživotnog učenja zamisao uspostavljanja učenja u svim životnim razdobljima (od rane mladosti do starosti) i u svim oblicima u kojima se ostvaruje (formalno, neformalno i informalno). Uz koncept cjeloživotnog učenja najčešće se vezuju ciljevi ekonomske prirode, primjerice postizanje veće konkurentnosti i trajne zapošljivosti. S druge strane ne smiju se zanemariti jednako važni ciljevi koji pridonose aktivnijoj ulozi pojedinca u društvu. Ti ciljevi su: poticanje društvene uključenosti, razvoj aktivnog građanstva te razvijanje individualnih potencijala pojedinaca. Cjeloživotno učenje usmjereno je prema osobi i njenim individualnim sposobnostima, poboljšanju njenog ponašanja, raspolaganju informacijama, povećanju znanja, razumijevanju, novim stavovima.

Ciljevi dualnog obrazovanja

Prioritetni ciljevi dualnog obrazovanja su:

1. učenici će imati osigurane uvjete za brže zapošljavanje nakon završene srednje škole,
2. učenici će steći kompetencije, vještine i znanja u skladu sa potrebama tržišta rada,
3. stvorit će se uska povezanost privrednih potreba i obrazovnog sistema,
4. privreda Kantona Sarajevo će dobiti na konkurentnosti,
5. stopa nezaposlenosti će se smanjiti.

Kriteriji za kvalitetnu i efektivnu praktičnu nastavu⁴

Evropska unija je predložila 14 preporuka za kvalitetnu organizaciju praktične nastave:

1. Ugovor: treba da postoji ugovor između preduzeća, učenika/praktikanta i obrazovne institucije (škole / centra za obuku) – tripartitni ugovor.
2. Ishodi učenja: obavezni ishodi učenja trebali bi biti definisani zajednički od strane preduzeća i obrazovne institucije, čime bi se osigurao kako lični razvoj tako i razvoj vještina.
3. Pedagoška podrška: mentori u preduzećima trebaju usko sarađivati sa obrazovnim institucijama i nastavnicima. Profesori praktične nastave i mentori u preduzećima trebaju dobiti podršku za unapređenje svojih vještina.
4. Komponente radnog mjesta: najmanje polovina časova praktične nastave treba se izvoditi radnom mjestu u preduzeću, a također treba postojati mogućnost izvođenja praktične nastave u inostranstvu.
5. Plaćanje i/ili kompenzacija: uzimajući u obzir podjelu troškova između preduzeća, učenika koji obavljaju praktičnu nastavu u preduzeću iz relevantnih vlasti, učenici trebaju da budu plaćeni ili da dobiju nekakvu kompenzaciju za rad.
6. Socijalna zaštita: učenici bi trebali imati socijalnu zaštitu i pokriveno osiguranje.
7. Uslovi i zaštita na radnom mjestu: radno mjesto na kojem učenik obavlja praksu treba ispunjavati uslove propisane zakonima o zaštiti na radu i zdravstvenoj zaštiti.
8. Regulatorni okvir: jasan regulatorni okvir bi trebao biti uspostavljen i baziran na partnerstvu i transparentnom dijalogu između svih aktera.
9. Uključivanje socijalnih partnera: socijalni partneri na nivou sektora trebaju biti uključeni u kreiranje, vođenje i provođenje praktične nastave.
10. Podrška kompanijama: finansijska i nefinansijska podrška kompanijama treba biti osigurana, posebno za mala, srednja preduzeća.
11. Fleksibilnost i mobilnost: potrebno je uspostaviti fleksibilnu mogućnost upisa i pohađanja praktične nastave kao i mogućnosti za dodatne treninge. Međunarodna mobilnost u svrhu praktične nastave bi trebala biti dio sistema organizacije praktične nastave.
12. Karijerno savjetovanje i podizanje svijesti javnosti: karijerno savjetovanje, mentorstvo i podrška učenju trebalo bi osigurati uspješne rezultate i smanjeno odustajanje od srednje škole.
13. Transparentnost: transparentnost pristupu praktičnoj nastavi bi trebala biti osigurana kao i transparentnost čitavog procesa praktične nastave.

⁴ Dostupno na: https://ec.europa.eu/commission/news/quality-and-effective-apprenticeships-2017-oct-05_en

14. Osiguranje kvalitete i praćenje svršenih učenika: potrebno je uspostaviti osiguranje kvalitete praktične nastave kao i praćenje zapošljavanja i napretka karijere svršenih učenika.

Navedenih četrnaest preporuka Evropske unije za kvalitetnu organizaciju praktične nastave su temelj izrade dokumenta – Elaborat o uvođenju dualnog obrazovanja u srednjim stručnim školama na području Kantona Sarajevo.

S tim u vezi, u daljem nastavku dokumenta se nalaze razrađeni navedeni kriteriji iz preporuka Evropske unije.

- Izmjena zakonskih propisa koji regulišu ovu oblast – Zakon o srednjem obrazovanju, postojećih nastavnih planova i programa u srednjim stručnim školama u Kantonu Sarajevo, odnosno izrada novih nastavnih planova i programa koji su zasnovani na obrazovnim ishodima - standardima kvalifikacija i uvođenje standarda zanimanja. Nastavni planovi i programi trebaju sadržavati standard kvalifikacije, obavezne općeobrazovne, stručno-teorijske predmete i praktičnu nastavu. Dio nastave iz stručno-teorijske nastave također treba da se realizira kroz učenje kroz rad. Navedene aktivnosti će se provoditi u direktnoj saradnji Ministarstva za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo (u daljem tekstu: Ministarstvo), Ministarstva za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo, Ministarstva privrede Kantona Sarajevo, Udruženja poslodavaca Kantona Sarajevo, Udruženja poslodavaca FBiH, kao i Privredne komore Kantona Sarajevo, Službe za zapošljavanje Kantona Sarajevo te ostalih subjekata u čijoj se direktnoj ili indirektnoj nadležnosti nalazi navedena predmetna problematika, a zainteresirani su za učestvovanje u provođenju dualnog obrazovanja u Kantonu Sarajevo.

- Upis učenika u srednje stručne škole će se uskladiti sa potrebama privrede i mogućnostima daljeg nastavka školovanja učenika. Privredna komora Kantona Sarajevo, Udruženje poslodavaca Kantona Sarajevo i Javna ustanova Služba za zapošljavanje Kantona Sarajevo će u saradnji sa Zajednicom srednjih škola Kantona Sarajevo i Ministarstvom za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo, učestvovati u izradi prijedloga Plana upisa učenika u srednje škole, za svaku školsku godinu.

- Jedna od novina koja se predviđa uvođenjem dualnog obrazovanja je praćenje karijernog razvoja učenika, s ciljem donošenja ispravnih odluka učenika koje se odnose na profesionalnu budućnost učenika. Karijerno praćenje razvoja učenika će se odvijati kroz školske timove.

- Učenici svoja prava i zaštitu ostvaruju u skladu sa Zakonom o srednjem obrazovanju, kao i zakonima kojima se uređuje oblast rada i zaštite na radu i ostalim propisima kojima se reguliše zaštita maloljetnih osoba.

- Tokom obavljanja dualnog obrazovanja, zabranjena je diskriminacija učenika, fizičko, psihičko, seksualno i bilo koji drugi oblici zlostavljanja i zanemarivanja učenika, u skladu sa Zakonom o

srednjem obrazovanju i drugim propisima koji regulišu oblast zaštite učenika od zlostavljanja i zanemarivanja.

- Kroz potpisan ugovor sa učenikom / roditeljem i školom, poslodavac je dužan realizovati rad učenika u skladu sa nastavnim planom i programom, da ima osigurane prostorne i kadrovske kapacitete u skladu sa propisima koji regulišu ovu oblast, da ima osiguran dovoljan broj licenciranih instruktora u skladu sa nastavnim planom i programom, da ima osigurane uslove u pogledu zaštite na radu učenika i zaštite zdravlja učenika, da poslodavac uredno izmiruje zakonima propisane obaveze, da nad poslodavcem nije otvoren stečajni postupak ili postupak likvidacije, da poslodavac nije pravosnažno osuđivan za krivična djela. Učenicima je poslodavac dužan osigurati sredstva za rad i opremu za ličnu zaštitu na radu, troškove prevoza od škole do mjesta gdje se realizuje učenje kroz rad, naknada troškova ishrane, osiguranje učenika od povrede na radu, naknada za učenje kroz rad, a koja iznosi najmanje 70% od minimalne cijene rada po jednom satu. Škola je dužna sklopiti ugovor sa poslodavcem, u kojem će precizirati radno-pravni status učenika, dužnosti i obaveze strana u ugovoru u skladu sa Zakonom o radu („Službene novine Federacije BiH“, broj: 26/16).

-Poslodavac plaća učenike, a Ministarstvo bi trebalo osigurati redovne edukacije svih učesnika, bilo iz privrede ili škole, iz oblasti pedagoškog pristupa učeniku, psihološke procjene učenika, andragoškom pristupu i sl.

-Poslodavci trebaju ispunjavati uslove za realiziranje dualnog obrazovanja. Kriterije za ispunjavanje spomenutih uslova, u saradnji sa Ministarstvom, donosi Privredna komora Kantona Sarajevo.

- Odnosi učenika, škole i poslodavaca se regulišu posebnim ugovorima. Poseban ugovor se potpisuje između škole i poslodavca, a poseban ugovor se potpisuje između učenika / roditelja i poslodavca. Poslodavci mogu sa više škola zaključiti ugovore o dualnom obrazovanju, a škola također sa jednim ili više poslodavaca može zaključiti ugovore o dualnom obrazovanju. Ugovori uvijek trebaju biti rukovođeni najboljim interesom za učenike.

- Registar ugovora o dualnom obrazovanju vodi Privredna komora Kantona Sarajevo, koja je obavezna Ministarstvo redovno izvještavati o svim procesima.

- Instruktor je osoba koja je u radnom odnosu kod poslodavca, ima licencu za instruktora, posjeduje osnove pedagoško-psiholoških i metodičko-didaktičkih znanja i vještina za rad sa učenicima, vodi i realizuje nastavni proces kod poslodavca, saraduje sa koordinatorom koji je postavljen ispred škole za provođenje realiziranja dualnog načina praktične nastave. Obuku za dobijanje licenci i ispunjavanje kriterija provodi Privredna komora Kantona Sarajevo, u skladu sa propisom o ispunjavanju potrebnih kriterija, koji predlaže Privredna komora Kantona Sarajevo, a konačnu saglasnost na dokument daje Ministarstvo. Instruktori prate i ocjenjuju rad i

napredovanje učenika s koordinatorom iz škole, a u skladu sa nastavnim planom i programom i propisima koji regulišu napredovanje i ocjenjivanje učenika.

- Učenici na kraju školovanja polažu završni ispit koji bi se trebao sastojati iz pisanog ili praktičnog stručnog rada. (škola u trogodišnjem trajanju), odnosno iz eksterne provjere znanja i pisanog ili praktičnog stručnog rada (škola u četverogodišnjem trajanju).

- Nadzor nad provođenjem zakona vrši Ministarstvo i Kantonalna uprava za inspekcijske poslove.

- Kaznene odredbe su predviđene za školu, direktora škole, za poslodavca, te za odgovorno lice kod poslodavca.

- Prelazne i završne odredbe – donošenje podzakonskih akata.

Osnovne karakteristike dualnog obrazovanja u Kantonu Sarajevo

1. Učenici će u rasponu od namanje 25%, a najviše 75% ukupnog fonda sati stručno-teorijske i praktične nastave realizovati kroz praktičan rad, a ostatak će se realizovati u školi.
2. U toku jedne nastavne godine, u terminu od 08:00 sati do 20:00 sati, najduže 5 sati dnevno, odnosno 20 sati nedjeljno realizira se učenje kroz rad. To znači da je škola/poslodavac dužni osigurati učeniku sedmično dva slobodna dana i obavezan najmanje jedan cjelodnevni sedmični boravak u školi. Učenik može biti angažovan i tokom vikenda uz obavezu poštivanja navedenih slobodnih dana tokom sedmice.
3. Ovakav vid nastave se može realizovati kod jednog ili više poslodavaca, što će biti regulisano međusobnim ugovorima potpisanim između škole, poslodavca i učenika / roditelja.
4. Učenici koji pohađaju srednje stručne škole u trogodišnjem i četverogodišnjem trajanju u Kantonu Sarajevo, odnosno srednje stručne škole za obrazovanje i obuku - srednje tehničke škole i srednje stručne škole, bit će obuhvaćeni dualnim sistemom obrazovanja.

U Kantonu Sarajevo su trenutno registrovane 42 srednje škole. Od tog broja je 36 javnih ustanova, a 6 škola su privatne srednje škole.

U 11 srednjih škola kao javnih ustanova, nastava se realizuje po nastavnom planu i programu za gimnazije (9 gimnazija i u dva srednjoškolska centra), dok se u 26 srednjih škola nastava realizuje po nastavnom planu i programu za škole za srednje stručno obrazovanje i obuku. Iz navedenih podataka proizlazi da bi se dualno obrazovanje realizovalo u 26 srednjih škola u kojima se nastava realizuje u trogodišnjem i četverogodišnjem trajanju.

U Tabeli 1, koja je sastavni dio ovog dokumenta je prikazana procentualna zastupljenost predmeta u školama za srednje stručno obrazovanje i obuku, iz koje je evidentno da je procentualna zastupljenost opće-obrazovnih predmeta iznosi 42,1%, zastupljenost stručno-teorijskih predmeta iznosi 34,6%, dok zastupljenost praktične nastave iznosi 23,3%. Ovaj podatak nesumnjivo ukazuje na potrebu temeljite reforme u srednjem stručnom obrazovanju, koj bi se, između

ostalog, značajno povećao broj sati praktične nastave i time ojačali kompetencije učenika za bolju konkurentnost na tržištu rada nakon završetka srednje škole.

Tabela 1

PROCENTUALNA ZASTUPLJENOST PREDMETA U SREDNJIM ŠKOLAMA ZA STRUČNO OBRAZOVANJE I OBUKU

Redni broj	NAZIV ŠKOLE	OPĆEOBRAZOVNA NASTAVA	STRUČNO-TEORIJSKA NASTAVA	PRAKTIČNI RAD
		Ukupno%	Ukupno%	Ukupno%
1.	Srednja muzička škola	35,8	64,1	0
2.	Srednja škola primijenjenih umjetnosti	37	30	33
3.	Srednja medicinska škola Sarajevo	52,6	28,3	19,1
4.	Srednja medicinska škola Jezero	49,7	33,6	16,7
5.	Srednja zubotehnička škola	51,6	20,6	27,8
6.	KŠC-Srednja medicinska škola	25,5	45,1	29,4
7.	Srednja ekonomska škola	57	43	0
8.	Srednja elektrotehnička škola	46	36,2	17,5
9.	Srednja mašinska tehnička škola	48,3	40	11,7
10.	Elektrotehnička škola za energetiku	3. stepen-42,7 4. stepen-47,6 ukupno-45,1	3.stepen-30,8 4.stepen-42,8 Ukupno-36,8	3.stepen-26,3 4.stepen-9,6 Ukupno-17,9
11.	Srednja škola za saobraćaj i komunikacije	3.stepen-34,1 4.stepen-51,9 Ukupno-43	3.stepen-26,1 4.stepen-38,4 Ukupno-32,2	3.stepen-39,8 4.stepen-9,7 Ukupno-24,7
12.	Srednja škola metalnih zanimanja	3 stepen- 38,2 4. stepen-50,1	3.stepen-23,4 4.stepen-39,1	3.stepen-38,3 4.stepen-10,7

		Ukupno-44,1	Ukupno-31,3	Ukupno-24,5
13.	Željeznički školski centar	3.stepen-39,2 4.stepen-51,5 Ukupno-45,3	3.stepen-29 4.stepen-37,8 Ukupno-33,4	3.stepen-31,8 4.stepen-10,7 Ukupno-21,2
14.	Srednja građevinsko-geodetska škola	3. stepen-38 4.stepen-49 Ukupno-43,5	3.stepen-25 4.stepen-51 Ukupno-38	3.stepen-37 4.stepen-0- izučava se kroz stručne predmete Ukupno18,5
15.	Srednja tehnička škola, grafičkih tehnologija, dizajna i multimedije	40,7	34,9	24,3
16.	Srednja škola za okoliš i drvni dizajn	3.stepen-35,3 4.stepen-43,5 Ukupno-39,4	3.stepen-27,3 4.stepen-36 Ukupno-31,5	3.stepen-37,8 4.stepen-20,6 Ukupno-29,1
17.	Srednja škola poljoprivrede, prehrane, veterine i uslužnih djelatnosti	3.stepen-30,1 4.stepen-35 Ukupno-32,5	3.stepen-29,6 4.stepen-42,4 Ukupno-36	3.stepen-40,2 4.stepen-22,6 Ukupno-31,4
18.	Srednja škola za tekstil, kožu i dizajn	3.stepen-39,5 4.stepen-45,1 Ukupno-42,3	3.stepen-25,6 4.stepen-36,3 Ukupno-30,9	3.stepen-35 4.stepen-18,5 Ukupno-26,7
19.	Srednja ugostiteljsko-turistička škola	3.stepen-35,7 4.stepen-32,6 Ukupno-34,1	3.stepen-42,8 4.stepen-40,1 Ukupno-41,5	3.stepen-21,4 4.stepen-27,2 Ukupno-24,3
20.	Srednja poslovno-komercijalna i trgovačka škola	3.stepen-39,6 4.stepen-40,3 Ukupno-39,9	3.stepen-22,9 4.stepen-34,4 Ukupno-28,6	3.stepen-37,5 4.stepen-25,3 Ukupno-31,1
21.	Srednjoškolski centar Vogošća	3stepen-25,9 4 stepen-47,5 Ukupno-36,7	3stepen-18,7 4 stepen-45,1 Ukupno-31,9	3.stepen-55,3 4.stepen-7,3 Ukupno-31,3
22.	Srednjoškolski centar Hadžići	3. stepen-37,3 4.stepen-42,1 Ukupno-39,7	3.stepen-25,1 4.stepen-45,6 Ukupno-35,3	3.stepen-37,6 4.stepen-12,1 Ukupno-24,9
23.	Srednjoškolski centar	3.stepen-36,4	3.stepen-26,4	3.stepen- 37,1

	Nedžad Ibrišimović Ilijaš	4.stepen-49,4 Ukupno-42,9	4.stepen-46,3 Ukupno-36,3	4.stepen-4,2 Ukupno-20,7
24.	Centar za slijepu i slabovidnu djecu i omladinu	42	30	28
25.	Centar za slušnu i govornu rehabilitaciju	49,7	22,7	27,5
26.	Škola za srednje stručno obrazovanje i radno osposobljavanje	2.stepen-29 3.stepen-27 Ukupno-28	2.stepen-25,7 3.stepen-29 Ukupno-27,3	2.stepen-45,3 3.stepen-44 Ukupno-44,6
	UKUPNO %	42,1%	34,6%	23,3%

U Tabeli 2 je dat pregled srednjih škola u kojima se učenici obrazuju za ista zanimanja i evidentno je da se u Kantonu Sarajevo učenici istovremeno obrazuju u 5 ili 6 škola za isto zanimanje, što je model koji se kroz uvođenje dualnog obrazovnja u srednje stručne škole takođe treba izmijeniti.

Tabela 2

Pregled istih zanimanja za koje se učenici obrazuju u više srednjih škola

Zanimanje	Naziv škole	Razred i broj učenika				
		I	II	III	IV	Σ
AUTOMEHANIČAR	Srednjoškolski centar Vogošća	15	14	16	0	45
	Srednja škola za saobraćaj i komunikacije	36	28	27	0	91
	Željeznički školski centar	0	0	9	0	9
	Srednja škola metalnih zanimanja	12	12	6	0	30
	SŠC „Nedžad Ibrišimović“	10	4	9	0	23
	Srednjoškolski centar Hadžići	14	11	13	0	38
UKUPNO		87	69	80	0	236
AUTOLIMAR	Srednjoškolski centar Vogošća	8	8	6	0	22
	Srednja škola za saobraćaj i komunikacije	13	11	10	0	34
	Srednja škola metalnih zanimanja	0	5	3	0	8
	SŠC „Nedžad Ibrišimović“	4	3	3	0	10
UKUPNO		25	27	22	0	74
BRAVAR	Srednjoškolski centar Vogošća	5	4	4	0	13
	Srednjoškolski centar Hadžići	14	10	0	0	24
UKUPNO		44	41	26	0	111
ZAVARIVAČ	Srednjoškolski centar Vogošća	5	3	0	0	8
	Željeznički školski centar	12	4	0	0	16
	Srednja škola metalnih zanimanja	0	0	3	0	3
	SŠC „Nedžad Ibrišimović“	8	3	2	0	13
UKUPNO		25	10	5	0	40
ELEKTROENERGETIČAR	Elektrotehnička škola za energetiku	24	8	16	0	48
	Željeznički školski centar	0	9	8	0	17
UKUPNO		24	17	25	0	65
MAŠINSKI TEHNIČAR	Srednja škola metalnih zanimanja	33	28	36	24	121
	SŠC „Nedžad Ibrišimović“	0	0	8	8	16
	Srednjoškolski centar Vogošća	49	51	39	17	156
UKUPNO		82	79	83	49	293
MAŠINSKI TEHNIČAR KONSTRUKTOR NA RAČUNARU	Srednjamašinska tehnika škola	49	47	49	35	180
	SŠC „Nedžad Ibrišimović“	19	22	12	9	62
	Srednjoškolski centar Hadžići	24	21	11	12	68
UKUPNO:		92	90	72	56	310
MAŠ. TEHN. ZA KOMP. UPRAVLJANJE MAŠ.	Srednja mašinska tehnička škola	26	48	11	0	85
	Srednjoškolski centar Hadžići	0	0	12	12	24
UKUPNO		26	48	23	12	109

EKONOMSKI TEHNIČAR	Srednja ekonomska škola	122	153	166	98	539
	Srednjoškolski centar Vogošća	45	53	47	35	180
UKUPNO		167	206	213	133	719
FRIZER	Sr.škola poljop., preh., vet. i usl.djel.	28	31	52	0	111
	Srednjoškolski centar Hadžići	12	22	18	0	52
	SŠC „Nedžad Ibrišimović“	16	23	21	0	60
UKUPNO		28	45	39	0	112
TEHNIČAR MEHATRONIKE	Želj. školski centar (GIZ-Mod.nastava)	0	13	14	0	27
	Srednja škola metalnih zanimanja	12	11	10	0	33
UKUPNO		12	24	24	0	60
PRODAVAČ/TRGOVAC	SŠC „Nedžad Ibrišimović“	0	18	10	0	28
	Srednja poslovno-kom. i trgovačka šk.	25	16	18	0	59
	Srednjoškolski centar Hadžići	0	17	21	0	38
	Srednjoškolski centar Vogošća	12	0	16	0	28
UKUPNO		37	51	65	0	153
OPERATER NA CNC MAŠINAMA	Srednjoškolski centar Vogošća	10	11	7	0	28
	Srednja škola za okoliš i drveni dizajn	14	18	12	10	54
	Srednja škola metalnih zanimanja	13	9	7	0	29
UKUPNO		37	38	26	10	111
KROJAČ	Srednjoškolski centar Hadžići	17	12	10	0	39
	Srednja škola za tekstil, kožu i dizajn	17	8	12	0	37
UKUPNO		34	20	22	0	76
MOLER	Srednjoškolski centar Hadžići	0	8	0	0	8
	Srednja građevinsko geodetska škola	11	6	6	0	23
UKUPNO		11	14	6	0	31
STOLAR	Srednjoškolski centar Hadžići	16	9	5	0	30
	Srednja škola za okoliš i drveni dizajn	14	7	10	0	31
UKUPNO		30	16	15	0	61
UGOSTITELJSKI TEHNIČAR	Srednjoškolski centar Hadžići	27	0	14	0	41
	Srednja ugostiteljsko-turistička škola	24	0	22	18	64
UKUPNO		51	0	36	18	105
TURISTIČKI TEHNIČAR	Srednjoškolski centar Hadžići	0	23	10	0	33
	Srednja ugostiteljsko-turistička škola	25	52	53	23	153
UKUPNO		25	75	63	23	186
ARHITEKTONSKI TEHNIČAR	Srednjoškolski centar Hadžići	26	22	13	10	71
	Srednja građevinsko geodetska škola	49	43	19	37	148
UKUPNO		75	65	32	47	219
GRAĐEVINSKI TEHNIČAR	Srednjoškolski centar Hadžići	0	0	15	10	25
	Srednja građevinsko geodetska škola	24	12	15	20	71
UKUPNO		24	12	30	30	96
INSTALATER VODE I KANALIZACIJE	SŠC „Nedžad Ibrišimović“	0	0	6	0	6
INSTALATER ZA PL. INST. I UREĐAJE	SŠC „Nedžad Ibrišimović“	0	4	3	0	7
UKUPNO		0	4	9	0	13
INSTALATER PLINA I	Srednjoškolski centar Hadžići	17	11	8	0	36

VODOINSTALATER	Srednja škola metalnih zanimanja	0	6	4	0	10
UKUPNO:		17	17	12	0	46
KERAMIČAR- PODOPOLAGAČ	Srednja građevinsko geodetska škola	10	9	6	0	25
	Srednjoškolski centar Hadžići	0	0	8	0	8
UKUPNO		10	9	14	0	33
MEDICINSKA SESTRA TEHNIČAR	KŠC Medicinska škola	30	31	26	21	108
	Srednja medicinska škola Jezero	56	58	58	47	219
UKUPNO		86	89	84	68	327
FIZIOTERAPEUTSKI TEHNIČAR	KŠC Medicinska škola	30	31	26	31	98
	Srednja medicinska škola Bjelave	56	86	79	46	267
UKUPNO		86	117	105	77	365
KUHAR	Škola za srednje str.obrazov.i radno osposob.	5	8	8	5	26
	Srednja ugostiteljsko – turistička škola	50	51	49	23	173
UKUPNO		55	59	57	28	199

REZIME

Kada je riječ o uvođenju dualnog obrazovanja u Kantonu Sarajevo, potrebno je, prije svega, donijeti Zakon o dualnom obrazovanju koji će regulirati ovaj vid obrazovanja kako bi se u što skorijoj budućnosti konačno moglo početi s primjenom istog. Tim zakonom bi se jasno precizirala prava i obaveze poslodavca, škole i učenika, a koji bi ponajviše štiti interes učenika. Zakonom bi se utvrdila i sva druga pravila koja se odnose na dualno obrazovanje.

Mišljenja smo da je obrazovni sistem u Kantonu Sarajevo svakako potrebno reformirati na način da se učenicima već u ranom periodu ukažu prednosti i nedostaci određene vrste usmjerenja, kako bi im se pomoglo pri donošenju odluka koje će im omogućiti bolju profesionalnu karijeru. S tim u vezi, prioritet treba biti rano usmjerenje učenika u sektore koji imaju mogućnost otvaranja novih radnih mjesta.

Poznato je da mladi ljudi u velikom broju napuštaju domovinu i odlaze u zemlje zapadne Evrope. Stoga je od izuzetne važnosti mlade ljude već u ranom periodu upoznati s ekonomskim kretanjima, kako bi mogli imati uvid u radne procese i na tržište rada izašli pripremljeni.

Praksa iz evropskih zemalja pokazuje da je dualni sistem obrazovanja izuzetno učinkovit i da učeniku nudi sjajnu perspektivu za napredovanje u karijeri i priprema ga za budući samostalni život. Također, mnogobrojna istraživanja pokazuju da se ovim vidom obrazovanja smanjuje nezaposlenost, jer će učenici imati osigurane uvjete za brže zapošljavanje nakon završene srednje škole.

Uvođenjem dualnog obrazovanja omogućilo bi se praćenje karijernog razvoja učenika i na taj način bi se učenik podstakao na donošenje ispravnih odluka koje će odrediti njegovu

profesionalnu budućnost. Osim toga, tokom dualnog obrazovanja steći će sve potrebne kompetencije, vještine i znanja u skladu sa potrebama tržišta rada. Ovaj vid obrazovanja omogućit će i užu povezanost privrednih potreba i obrazovnog sistema te će privreda Kantona Sarajevo dobiti na konkurentnosti.

Dualni sistem obrazovanja višestruko je koristan, kako za učenike, koji se na vrijeme obučavaju za posao, tako i za kompanije koje dobijaju novu, obučenu i mladu radnu snagu koja će biti potupno spremna da se suoči sa izazovima današnjice.